

Lexicographic Bulletin

Vol 15 (1985)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1985

Λημνιακά γλωσσικά

Nikolaos G. Kontosopoulos

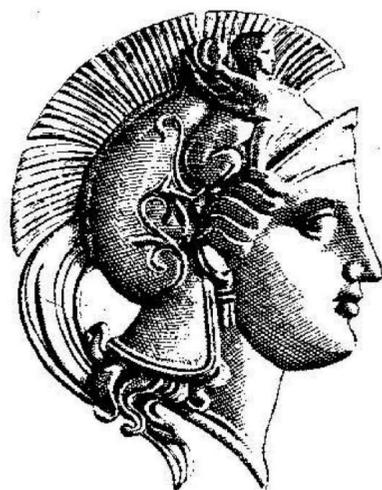
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

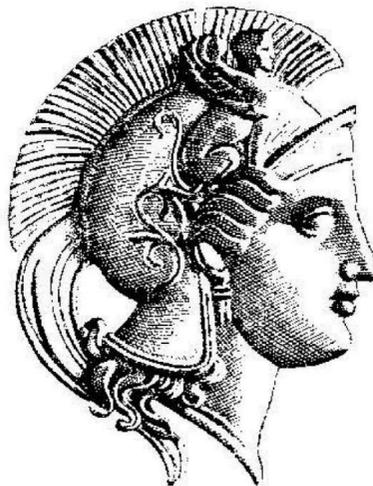
ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE
15 (1983)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1. Ἀθήνα 117 45

Διευθύνων : ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ACADEMIE D'ATHENES
CENTRE DE REDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Syngrou - 1, rue V. Dipla. Athènes 117 45

Administrateur : NICOLAS G. CONTOSSOPOULOS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Αγαπητού Τσοπανάκη: Πλαταμώνας</i>	5- 10
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Τοπωνύμια από την Πιάλεια Τρικάλων</i>	11- 30
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Λέξεις του ελληνο-ιταλικού γλωσσικού χώρου</i>	31- 48
<i>Δημητρίου Α. Κρεκούκια: Αρχαιοπινή τοπωνύμια Λευκάδας</i>	49- 59
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Επτανησιακά γλωσσογεωγραφικά</i> ..	61- 67
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Λημνικά γλωσσικά</i>	69- 76
<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Η γλώσσα του Παλαμά και των δημοτικών τραγουδιών</i>	77-102
<i>Ελευθερίας Γιακουμάκη: Η αισθητική αξία της παραβίασης του γλωσσικού κανόνα στην ποίηση</i>	103-113
<i>Σταύρου Γ. Κατσουλέα: Βυζαντινά επώνυμα Ικαρίας</i>	115-134
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Γλωσσογεωγραφικές παρατηρήσεις στο ιδίωμα της περιοχής Αλαγονίας</i>	135-164
<i>Θανάση Νάκα: Λαϊκή γλώσσα και δημοτικό τραγούδι</i>	147-158
<i>Θανάση Νάκα: Μετοχικά</i>	159-197
<i>Άγγελου Γ. Αφρουδάκη: Καλυμνιακά Τοπωνύμια, Α'</i>	199-214
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Αλλόφωνα του λ στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Αν. Ρουμελίας</i>	215-231
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Παρωνύμια από περιοχή της Έξω Μάνης</i>	233-257
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Το προθετικό «α» στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρουμελίας</i>	259-269
<i>Χρυσ. Τσικριτσή-Κατσιανάκη: Μερικά διορθωτικά στα «οικογενειακά μας ονόματα» του Μ. Τριανταφυλλίδη</i>	271-277
<i>Σταύρου Μάνεση: Η συμβολή της βυζαντινής κληρονομιάς στην καλύτερη γνώση της νέας ελληνικής γλώσσας</i>	279-300

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

<i>Ελευθερία Γιακουμάκη: Αναστασίου Καραναστάση «Ιστορικό Λεξικό των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας»</i>	301-310
<i>Michel Contini: Giulio Paulis «Lingua e cultura nella Sardegna bizantina»</i>	311-316

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Μιχάλης Χρ. Οικονόμου (1896-1984)</i>	317-323
--	---------

ΛΗΜΝΙΑΚΑ ΓΛΩΣΣΙΚΑ*

Ἐγκαταλελειμένο ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις τὸ νησί τῆς Λήμνου δὲν εἶδε ἕως τώρα οὔτε τὴ διάλεκτό του νὰ τὴ μελετοῦν οἱ διαλεκτολόγοι. Δὲν ὑπάρχει πραγματι μίᾳ εἰδικῇ μονογραφίᾳ γι' αὐτὴ, παρὰ μόνον ἐλάχιστες πληροφορίες τοῦ Heisenberg¹ καὶ τοῦ Α. Α. Παπαδόπουλου². Βέβαια ὑπάρχουν μερικὰ χειρόγραφα μὲ λημνιακὴ γλωσσικὴ ὕλη στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τρία ἀπὸ αὐτὰ μᾶς παρέχουν ἕκτος ἀπὸ τὸ ἰδιωματικὸ γλωσσάριο, καὶ μίᾳ συνοπτικῇ περιγραφῇ τοῦ λημνιακοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος. Ἀλλὰ τὰ λημνιακὰ ἑλληνικὰ ἔχουν μίᾳ ἐνδιαφέρουσα ἰδιομορφία καὶ ἀξίζει νὰ γραφτῇ μίᾳ συστηματικῇ μελέτῃ γι' αὐτὰ. Ἴσως ἐπιχειρήσω στὸ μέλλον μίᾳ τέτοια συγγραφῇ. Ἐδῶ, σκοπὸς τῆς ἀνακοινώσεώς μου εἶναι νὰ σκιαγραφήσω τὸ ἰδίωμα τοῦ νησιοῦ, τοποθετώντας το μέσα στὸ σύνολο τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων καὶ ἰδιωμάτων, καὶ νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴ τοῦ ἀκροατηρίου σ' ἓνα χαρακτηριστικὸ φαινόμενό του, μοναδικὸ στὴν καθόλου ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ Λῆμος, ἓνα νησί μὲ ἕκτασι 477 χιλμ² καὶ πληθυσμὸ 23.000 κατοίκους περίπου, ἀσφαλῶς θὰ παρουσιάζη τοπικὲς γλωσσικὲς διαφορὲς, ποὺ στὰ τελευταῖα χρόνια θὰ ἔχουν ἀτονήσει κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς καὶ τῆς γλώσσης τῆς παιδείας. Δὲν θὰ ἀναφερθῶ ἐδῶ σ' αὐτές. Θὰ θεωρήσω μόνον τὰ καθολικὰ λημνιακὰ γλωσσικὰ φαινόμενα.

Ἡ Λῆμος βρίσκεται στὸν χῶρο τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ³. Μερικοὶ συγγραφεῖς θεωροῦν τὸ ἰδίωμά της ἡμιβόρειου τύπου⁴ ἀπὸ ἐπιπόλαια γνῶσι ποὺ

*. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ κείμενο ὀμιλίας μου ποὺ ἔγινε στὴ Λῆμο τὸ καλοκαίρι τοῦ 1979, στὸ Δ' Συμπόσιο τοῦ Αἰγαίου, τοῦ ὁποίου τὰ Πρακτικὰ δὲν δημοσιεύτηκαν.

1. A. Heisenberg, Neugriechische Dialekttexte, Λειψία, 1934 (σσ. 44-56).

2. Α. Α. Παπαδόπουλου, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθήναι, 1926.

3. Ὑπενθυμίζω τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου: εἶναι ἡ προφορὰ τοῦ ἄτονου e σὰν i καὶ τοῦ ἄτονου o σὰν u (παιδί > πιδί, θέλετε > θέλιτι, χωράφι > χουράφ', ὁ λάκκος > οὐ λάκκος), ἡ σίγησι τοῦ πρωταρχικοῦ ἄτονου τελικοῦ i (τὸ σπῖτι > τού σπῖτ', τὸ χωράφι > τού χουράφ') καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἡ σίγησι ἐπὶ πλέον, τῶν ἄτονων i καὶ u μέσα στὴ λέξι (θέλετε > θέλ'τι, κουδοῦνι > κ'δούφ'). Στὴ Λῆμο τᾶχουμε ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενα.

4. Μὲ τὸν ὄρο αὐτὸ δηλώνουμε τὸ ἰδίωμα στὸ ὁποῖο χάνεται τὸ πρωταρχικὸ ἄτονο τελικὸ i, ἀλλὰ δὲ στενώνονται τὰ ἄτονα e καὶ o σὲ i καὶ u. Σπάνια ἐφαρμόζεται ὁ ὄρος σὲ ἰδίωμα ποὺ παρουσιάζει στένωσι τῶν παραπάνω φωνηέντων καὶ ὄχι πτώσι τοῦ τελικοῦ ἄτονου i (τύπος χουράφι ἀντὶ χωράφι ἢ χουράφ').

είχαν γι' αυτό και πού ίσως δικαιολογείται κάπως από τη φθορά που παρουσιάζει τελευταία ο βόρειος φωνηεντισμός σ' όλο τον βορειοελλαδικό χώρο και ιδιαίτερα στη Λήμνο⁵.

Άλλες ισόγλωσσοι βασικών διαλεκτικών φαινομένων της νεοελληνικής που περιλαμβάνουν τη Λήμνο είναι:

1) Στο βορειοελλαδικό χώρο το άρσενικό άρθρο ο προφέρεται φυσικά, ο υ, υπάρχουν όμως και περιοχές όπου αντί για ου έχουμε ι, π.χ. ου παπᾶς / ι παπᾶς. Ἡ Λήμνος ανήκει στην ζώνη του ου⁶.

2) Ἡ κύρια υποκοριστική κατάληξις στη νεοελληνική είναι, για το οὐδέτερο γένος, τὸ -άκι Τοπικά όμως, στο βορειοελλαδικό χώρο, έχουμε, κατά περιοχές, τὸ -οὐδ', τὸ -έλ' ἢ τὸ -έρ'. Τὸ -οὐδι, βέβαια με τις μορφές -οὐδιν και -οὐιν, τῶχουμε και στην Κύπρο, ἐνῶ σποραδικά στο νοτιοελλαδικό χώρο ἀκούγεται και ἡ σπανιότερη υποκοριστική κατάληξις -πουλο, που στον Πόντο παρουσιάζει καθολικότητα με τη μορφή -όπον. Στη Λήμνο συναντιῶνται οἱ τρεῖς βορειοελλαδικές ισόγλωσσοι. Ἐπικρατεῖ ἡ κατάληξις -οὐδ', κοινότατη στη Μακεδονία και τη Θράκη, δὲν λείπουν όμως και τὰ υποκοριστικά σὲ -έλ', που θυμίζουν τη Λέσβο, και σὲ -έρ, που θυμίζουν τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀρτάκης τῆς Προποντίδας⁷. Παραδείγματα: χιρούδ', πιδούδ', πριστιρούδ', πουδαρέλ', δαχτ'λέρ'. Τὴν υποκοριστική κατάληξι -οὐλ' τὴ συναντᾶμε μόνο σὲ τοπωνύμια: Κοντοπούλ', Ρουσουπούλ' (ὀνόματα χωριῶν).

3) Σ' ἓνα μεγάλο μέρος του βορειοελλαδικοῦ χώρου, ὅταν ἓνα οὐσιαστικὸ τελειῶνῃ σὲ ς και ἀκολουθῆ ὁ συγκεκριμένος τύπος μ' τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας μου, ἀναπτύσσεται ἓνα φωνῆεν ἀνάμεσα στο ς (που προφέρεται σάν ζ) και στο μ. Τὸ φωνῆεν αὐτὸ ἄλλοῦ εἶναι τὸ ι και ἄλλοῦ τὸ ου. Π.χ. ὁ μπαμπᾶς μου > οὐ μπαμπᾶς μου, μπαμπᾶς-ου μ', μπαμπᾶς-ι μ'. Στη Λήμνο τὸ εὐφωνικὸ αὐτὸ φωνῆεν-στήριγμα εἶναι τὸ ι, π.χ. οὐ νοῦζ-ι μ', γοῖ δυχατέρεζ-ι μ', τ' κόζιμι (= τοῦ κόσμου). Ἴδου και μία ἀξιοσημείωτη φράσις που τὴν κατέγραψα τὸ 1964 στο νησί ἀπὸ τὸ στόμα νεαροῦ κοριτσιοῦ: οὐ babάζ-ι μ' ἦδαν κιαχαγιᾶς κι' οὐ bάρβαζ-ι μ' κιαχαγιᾶς (κιαχαγιᾶς = γεωργός, χωρικός).

4) Τὴ θρακική διάλεκτο θυμίζει ἡ ἀνάπτυξις του εὐφωνικοῦ j ἀνάμεσα σὲ φωνῆεντα ἢ και στην ἀρχὴ λέξεως που ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν, π.χ. τριγία (= τρία), γιό'νας (= ὁ ἓνας), παροησίγία, πουλιτείγία, ἱστορίγία, πριγιόν', ἄγριγίους, δάκρυγιου (= κόλλα δέντρου), νηστείγία, φουτουγραφίγία, τ' ἀγαλείγία,

5. Ὁ Α. Α. Παπαδόπουλος, στο παραπάνω σύγγραμμά του (σ. 12), θεωρεῖ τὸ ἰδίωμα τῆς Λήμνου ἡμιβόρειο.

6. Ὁ Α. Α. Παπαδόπουλος (ἔ.π., σ. 50) ὄχι σωστὰ παρέχει σάν ἀρσενικὸ ἄρθρο στη Λήμνο τὸ ὄ, ἐνῶ εἶναι τὸ οὐ.

7. Βλ. Α. Α. Παπαδόπουλος, ἔ.π., σ. 107 και Ἰπποκρ. Μακρῆ, Λογογραφικὰ Ἀρτάκης, Μικρασιατικὰ Χρονικά, τόμ. 7, σελ. 256.

Σουφίγια, Τουρκίγια, κλπ. Τὸν φθόγγο αὐτὸν τὸν βλέπουμε ν' ἀναπτύσσεται καὶ σ' ἄλλες περιπτώσεις π.χ. σὲ ὑστερογενῆ μεσοφωνηεντική θέσι, ἢ ὁποία δημιουργήθηκε μετὰ τὴν πτώσι τοῦ σ, χαρακτηῖρα τοῦ μέλλοντος, σὲ δεύτερο ἐνικὸ πρόσωπο ρημάτων, π.χ. γελάσης - γελάης - γελάγς, ἀδειάσης - ἀδειάης - ἀδειάγς, γεμώσης (γεμίσης) - γεμώης - γεμώγς, κ.ἄ.

5) Ἐνα τελικὸ ν ἀναπτύσσεται στὸ γ' ἐνικ. πρόσωπο τοῦ ἀορίστου (π.χ. εἶδιν, πῆριν, βγῆκιν, χάθ'κιν πιάστ'κιν, σ'κώθ'κιν, βόμ'κιν, τράβ'ξιν, ἤβγαλιν, κουφάθ'κιν, ξιράθ'κιν, = εἶδε, πῆρε, βγῆκε, χάθηκε, πιάστηκε, σηκώθηκε, ἀπόμεινε, τράβηξε, ἔβγαλε, κουφάθηκε, ξεράθηκε) καὶ τοῦ παρατατικοῦ (τᾶλιγιν = τᾶλεγε, τᾶχιν = τᾶ εἶχε), πολλές φορές χωρὶς νὰ συντρέχη λόγος εὐφωνίας. Σπανίως ἔχομε τελικὸν ν καὶ σὲ ἐνεστωτικούς τύπους ὅπως νοιάζιν = νοιάζεται, φροντίζει. Τὸ φαινόμενο τοῦ τελικοῦ ν στοὺς τύπους ποὺ ἀναφέραμε θυμίζει μερικὰ μακεδονικὰ ἰδιώματα, ὅπως τοῦ κάμπου τῆς Ἡμαθίας, τοῦ κάμπου τοῦ Λαγκαδᾶ καὶ προπαντὸς τὸ ἰδίωμα τῆς Ναούσης. Ἐς σημειωθῆ πὼς τὸ τελικὸ ν τοῦ γ' πληθ. προσώπου τῶν ρημάτων ἐκπίπτει στὴ Λῆμνο, καὶ οἱ σχετικοὶ χωρὶς αὐτὸ τύποι θυμίζουν τὴν κρητικὴν διάλεκτο: μαλώνα, πιθάνα, λέγα, φέρνα· κρητικά: ἐμαλώνα, ἐποθάνα, ἐλέγα, ἐφέρνα) = μαλώναν(ε), πεθάναν(ε), λέγαν(ε), φέρναν(ε).

6) Στὴ Λῆμνο — ὅπως στὰ περισσότερα νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, στὴν Κρήτη κλπ., ἀλλὰ καὶ στὴ Μακεδονία — τὰ παλιὰ περισπώμενα ρήματα ἀκούγονται μὲ τὸν συνηρημένο τύπο τους (π.χ. ἀγαπῶ, κυν'γῶ κλπ. καὶ ὄχι: ἀγαπάου, κυν'γάου).

7) Τὴν Κρήτη, τὴν Τῆνο καὶ ἄλλες σκόρπιες ὡς πρὸς τὸ φαινόμενο αὐτὸ γλωσσικὲς νησίδες θυμίζει ἢ κατάληξι -ιανὸς τῶν ἐθνικῶν, ποὺ ἐπικρατεῖ στὴ Λῆμνο: Πλακιανός, Σβερδιανός, Τσιμαντριανός, Μπουριανός, Βαρουσανός, Σαρδιανός, Κουντοπ'λιανός, κλπ.

8) Ἡ Λῆμνος δὲν ἀνήκει στὸ χῶρο τοῦ εἶντα, ποὺ περιλαμβάνει τὰ ἰδιώματα καὶ τὶς διαλέκτους ἐνὸς μεγάλου μέρους τοῦ νησιώτικου χώρου τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν ποντιακὴν διάλεκτο. Οἱ Λῆμνιοὶ χρησιμοποιοῦν πάντα τὸ ἐρωτηματικὸ τί⁸.

9) Στὴ Λῆμνο οἱ μέσοι ἠχηροὶ κλειστοὶ φθόγγοι (μπ, ντ, γκ) προφέρονται χωρὶς προερρίνωσι, δηλ. σὰν τὰ b, d, g τῶν δυτικο-εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν.

10) Τὰ συριστικὰ σύμφωνα, ἀπ' ὅσο τοῦλάχιστον μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω, δὲν δασύνονται στὴ Λῆμνο⁹, ὅπως συμβαίνει στὴ Μακεδονία καὶ σὲ ἄλλα βορειοελλαδικὰ ἰδιώματα.

8. Βλ. χάρτη τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ εἶντα στὴ σελ. 309 τοῦ τόμου 73 τοῦ Bulletin de la Société de Linguistique τοῦ Παρισιοῦ, κατασκευασμένο ἀπὸ μένα γιὰ τὴ δημοσιευμένη στὸν τόμο αὐτὸ (σσ. 301-310) μελέτη τοῦ καθηγ. Υἱου Tarabout.

9. Δὲν ἔχομε δηλ. σ = γαλλικὸ ch, οὔτε ζ = γαλλικὸ j.

11) Τὸ λ δὲν προφέρεται ὑπερωϊκᾶ μπροστὰ ἀπὸ τὰ α, ο, ου, ὅπως συμβαίνει στὴ Μακεδονία καὶ σὲ ἄλλα βορειοελλαδικά, ἀλλὰ καὶ νησιωτικὰ ιδιώματα. Μόνο ἀπὸ Μικρασιάτες πρόσφυγες (ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἐρυθραίας) ἀκούει κανεὶς στὴ Λήμνο τὸ ὑπερωϊκὸ λ.

12) Ὁ τύπος διῶ, ἀντὶ ἰδῶ ἢ ἴδῶ, τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ ρ. βλέπω ἐπικρατεῖ στὸ νησιὸ καὶ θυμίζει διάφορα βορειοελλαδικὰ καὶ μικρασιατικὰ ιδιώματα.

13) Ὁ τύπος ἔνι, σὰν γ' ἐνικὸ ἐνεστῶτος τοῦ ρ. εἶμαι, εἶναι κοινότατος στὴ Λήμνο, ἀντὶ τοῦ κοινοῦ εἶναι (ἢ μὲ «βόρεια» προφορὰ εἶνι) καὶ θυμίζει τὰ βυζαντινὰ ἑλληνικὰ καὶ πολλὰ νεώτερα νησιωτικὰ ιδιώματα.

14) Ἡ ἀντωνυμία δικός προφέρεται θ'κός, ὅπως σὲ μεγάλο τμῆμα τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου.

15) Ἡ κατάληξις -να ἀντὶ -νε τοῦ γ' πληθ. προσώπου τοῦ ἐνεστῶτα (π.χ. ἔχνα νὰ κάμ'να = ἔχουνε νὰ κάνουνε), κάπως σπάνια βέβαια σὲ χρῆσι, ἀλλὰ ὄχι ἄγνωστη καὶ ἐδῶ, θυμίζει τὸ ἰδίωμα τῆς μικρασιατικῆς Ἀρτάκης¹⁰ καθὼς καὶ θρακικὰ ιδιώματα «ἡμιβόρειου» φωνηεντισμοῦ.

Δὲν θέλω νὰ μπῶ στὶς λεπτομέρειες τῶν φθογγικῶν παθῶν καὶ τῆς μορφολογίας τοῦ ιδιώματος. Θὰ τονίσω ὅμως, πρὶν μπῶ στὸ κύριο μέρος τῆς ὁμιλίας μου, τὰ ἑξῆς:

Ὅπως θὰ προσέξατε, τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Λήμνου παρουσιάζει ὁμοιότητες βασικὰ μὲ τὰ βόρεια ἑλληνικὰ, μὲ ιδιαίτερη σχέσι πρὸς τὴ Θράκη, τὴ Λέσβο, τὴν Ἀρτάκη, τὴ Μακεδονία, τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου. Μὲ τὰ τελευταῖα ἢ σχέσι τῆς εἶναι μεγάλη ιδιαίτερα στὸ λεξιλόγιο, γιὰ τὸ ὁποῖο, εἶναι ἀλήθεια, δὲ μᾶς παίρνει ὁ χρόνος νὰ μιλήσουμε διεξοδικά. Ποῦ ὀφείλεται ἡ ξεχωριστὴ σχέσι μὲ τὰ μέρη αὐτά; Οἱ κάτοικοι λένε ὅτι τὸ νησιὸ ἔχει ἐποικισθῆ ἀπὸ Θεσσαλοὺς καὶ Θράκες σὲ σχετικὰ πρόσφατη ἐποχὴ. Οἱ ἱστορικοὶ ἂς μᾶς διαφωτίσουν στὸ σημεῖο αὐτό. Ἐγὼ ἐπισημαίνω ἐδῶ ὅτι ἔντονες ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴ Θράκη, τὴν Κρήτη κλπ. βλέπουμε ὄχι μόνον στὴ γλῶσσα τῶν Λημνίων, ἀλλὰ καὶ στὴ λαϊκὴ ἐνδυμασία, στὰ τραγούδια, στοὺς χοροὺς καὶ σὲ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ βίου. Φυσικὰ, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιπτώσεις ἐποικισμοῦ, αἰτία τῶν ὁμοιοτήτων αὐτῶν μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τοῦ νησιοῦ, καθὼς καὶ τὰ ταξίδια τῶν Λημνιῶν ναυτικῶν στὰ ἄλλα νησιὰ καὶ στὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου μὲ ὅλες τὶς συνέπειες ποὺ τὰ ταξίδια αὐτὰ μποροῦν νὰ ἔχουν.

Καὶ τώρα ἂς ἔρθουμε στὸ ἰδιάζον λημνιακὸ γλωσσικὸ φαινόμενο ποὺ ἀπλῶς ἀνέφερα στὴν ἀρχή. Ἦδη ὁ καθηγητὴς Νικ. Ἀνδριώτης¹¹ εἶχε παρατηρήσει ὅτι εἰς τὸ ἰδίωμα ποὺ ἐξετάζουμε δύο σύμφωνα μαζὶ ἀποτελοῦν πάντοτε δυσπρόφερτο σύμπλεγμα καὶ γι' αὐτὸ ἀναπτύσσεται ἀνάμεσά τους ὁ φθόγγος ι,

10. Πρβλ. Α. Α. Παπαδόπουλο, σ. 24 καὶ Ἰππ. Μακρῆ, σ. 256.

11. Στὴν Εἰσαγωγὴ τῆς συλλογῆς του μὲ γλωσσικὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὴ Λήμνο (χειρόγραφο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀριθ. 453).

για να διευκολυνθῆ ἡ προφορά. Ὁ Α.Α. Παπαδόπουλος¹² ἀναφέρει τὴν ἀνάπτυξι εὐφωνικοῦ *ι* σὲ συμφωνικά συμπλέγματα, ἀλλὰ δὲν συγκαταλέγει τὴ Λῆμνο ἀνάμεσα στοὺς τόπους, στοὺς ὁποίους παρατηρεῖται αὐτὸ τὸ φαινόμενο. Στὴν πραγματικότητα ὁ «συνοδίτης» αὐτὸς φθόγγος παρατηρεῖται σὲ συμπλέγματα ποὺ περιέχουν, σὰν πρῶτο ἢ σὰν δεύτερο στοιχεῖο, τὸ σύμφωνο *ρ* ἢ, σπανιώτερα, ἓνα ἀπὸ τὰ σύμφωνα *β, κ, π, χ* μπροστὰ ἀπὸ *λ*. Παρατηρεῖται ἐπίσης στὰ συμπλέγματα *μν* καὶ *χν*. Πάντα δηλαδὴ ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν ἀνάπτυξί του ἡ παρουσία ἑνὸς ἀπὸ τὰ σύμφωνα ποὺ μετέχουν καὶ φωνηεντικοῦ χαρακτήρος καὶ τέτοια σύμφωνα εἶναι τὰ *ρ, λ, ν*. Σὲ μικρότερη συχνότητα ἐμφανίζεται τὸ εὐφωνικὸ *ι* καὶ στὴν Πελοπόννησο μὲ τὰ γνωστὰ *καπινός, σταθιμός* κλπ., ἀντὶ *καπνός, σταθμός*. Στὴ Λῆμνο, ὅταν τὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα περιέχη σὰν δεύτερο στοιχεῖο τὸ *ρ* καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἀκολουθῆ ἡμίφωνο *ι* + τονούμενο ἢ ἄτονο ληκτικὸ *α*, τότε τὸ ἡμίφωνο αὐτὸ *ι* μετατρέπεται σὲ ἔντονο *γι*. Γιὰ νὰ κάνω τὸ πρᾶγμα σαφέστερο, θὰ δώσω ἀμέσως μερικὰ παραδείγματα:

Κοινὴ νεοελληνικὴ	Ἰδίωμα Λήμνου	
	στ'μάριν	στιμάρει (= ἐκτιμᾶ)
κιτρινιάρης	κιτερνιάρ'ς	
Καστρινός	Καστερνός	
	κ'λύστιργια	κυλίστρια (= κύλισμα χάμου)
	παρακαθίστιργια	παρακαθίστρια (= γυναίκα ποὺ κλώθει)
	πλύστεργια	πλύστρια (πλάκα τῆς πλύσης)
	σκουτώστιρις	σκοτώστρες (= φονικὰ ὄργανα)
γριά	γιργιά	
γρί-γρί, τὸ	τοῦ γιρι-γιο	
ἀποκριὰ	ἀπουκιργιά	
δάκρυα, τὰ	δάκιργια	
κρέας	κιργιάς	κριάς
	πατήτιργια	πατήτρια (τοῦ ἀργαλειοῦ)
παντρειά	παντιργιά	
Λαμπρὴ	Λαβιργιά	Λαμπριά
	χουχιλδέλια	χοχλιδέλια (= σαλιγκαράκια)
γλυκὸ	γιλκὸ	
χρέος	χιργιὸς	χριὸς
κάνει	κάμιν	κάμνει
	γῆ πιντέχιν	ἡ πεντέχνη (= ἡ πέμπτη ἡμέρα τῆς σε- λήνης)
ὄσοι	ὄσιν	ὄσνοι

12. Βλ. τίς σελ. 22-24 τοῦ παραπάνω ἔργου του.

Τὰ παραδείγματα εἶναι δυνατόν νὰ πολλαπλασιασθοῦν. Προσοχή ὅμως στὴ φύσι τοῦ ι ποὺ ἀναπτύχθηκε. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς τὸ γνωστὸ μας φωνῆεν ι. Εἶναι μία φωνηεντική χροιά ποὺ πλησιάζει τὸ «κεντρικὸ» φωνῆεν ποὺ στὸ διεθνὲς φωνητικὸ ἀλφάβητο τὸ παριστάνουμε μὲ τὸ σύμβολο [ɯ]. Εἶναι περίπου τὸ i χωρὶς κοκκίδα τῆς τουρκικῆς γραφῆς, ὁ φθόγγος ποὺ ἀκοῦμε στὶς τουρκικὲς λέξεις *kari* (γυναίκα), *bakır* (χαλκός), *yıldırım* (κεραυνός) κλπ. καὶ ποὺ τὸν ἔχουν καὶ ἄλλες γειτονικὲς μας γλῶσσες (ἀλβανική, βουλγαρική καί, ἀλλὰ μόνο σὰν στήριγμα ποὺ προηγεῖται σὲ μερικὰ ρ, ἢ σερβοκροατική), ὅπως καὶ μερικὲς πιὸ μακρυνὲς (ρουμανική, πολωνική, ρωσική, πορτογαλική) μὲ μικροδιαφορὲς στὴν ἄρθρωσι καὶ συνεπῶς καὶ στὴν ἀκουστικὴ ἐντύπωσι. Δυστυχῶς δὲν μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ μελετήσω τὸ ἀκουστικὸ φάσμα τοῦ φθόγγου αὐτοῦ ὅπως τὸν προφέρουν στὴ Λῆμνο καὶ νὰ δώσω ἐδῶ τὰ σχετικὰ στοιχεῖα. Ἀναφέρω πάντως ὅτι ὁ φθόγγος ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι γνωστὸς καὶ σὲ ὠρισμένα βορειοελλαδικὰ ἰδιώματα, σὲ λέξεις ὅμως ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ τούρκικα. Στὴν Κρήτη προσπαθοῦν νὰ τὸν ἀποδώσουν (πάλι σὲ τούρκικα μόνο δάνεια) ὄχι ὅμως μὲ ἐπιτυχία¹³. Σὲ ἐλληνικὲς λέξεις τὸν ἐπεσήμανα σὲ δύο-τρία παραδείγματα στὸ ἰδίωμα τοῦ Λαγκαδᾶ Θεσσαλονίκης. Στὴ Λῆμνο τὸν βλέπουμε, τὸν εἶδαμε μόλις παραπάνω, σὲ πλῆθος καθαρὰ ἐλληνικῶν λέξεων.

Τὸ [ɯ] αὐτὸ σ' ὠρισμένες λέξεις κλίνει πρὸς τὸ ε. Θὰ προσέξατε, ἴσως, τὰ παραδείγματα *κιτεριάρ'ς* καὶ *Καστερονός*. Παίρνει τὴ μορφή πραγματικοῦ ε σὲ ἄτονη θέσι μπροστὰ ἀπὸ ληκτικὸ ρ, δημιουργώντας ἔτσι τὸ παράδοξο φαινόμενο ἐλληνικῶν λέξεων ποὺ λήγουν σὲ -ερ. Π.χ. τοῦ δ' *κέντερ* (= τὸ βουκέντρι), τοῦ *ἀλέτερ* (= τὸ ἀλέτρι), τοῦ *σλιάβερ* (= ἡ φλογέρα), κλπ. Ἀπὸ τὸ χωριὸ Πλάκα τῆς ΒΑ. Λήμνου ἔχουμε *Νουέβιο* καὶ *Δ'κέβιο* (= Νοέμβρης καὶ Δεκέμβρης), ἐνῶ σ' ἄλλα μέρη τοῦ νησιοῦ ἀκοῦμε *Νέβερ* καὶ *Δ'κέβερ*. Ἀπὸ τὸ χωριὸ Κατάλακκος ἔχουμε τὸν τύπο τοῦ *ἀλέτερ* (= τὸ ἀλέτρι)¹⁴.

Καὶ τώρα λίγα λόγια γιὰ τὸ λεξιλόγιο τοῦ λημνιακοῦ ἰδιώματος.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι — πάντα ἀπὸ τὸ ὑλικὸ ποὺ ἔχω στὴ διάθεσί μου — τὸ ποσοστὸ ἀπὸ τούρκικες λέξεις εἶναι πολὺ μικρὸ στὴ Λῆμνο, παρὰ τὴν

13. Τὸ πῶς τὸ ἀποδίδουν οἱ Κρητικοὶ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ θέμα μας.

14. Γιὰ τὸ «συνοδίτη» φθόγγο βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Β α σ. Φ ἄ β η, Ἀνάπτυξις φωνήεντος ὡς συνοδίτου φθόγγου. Ἀκμήν - ἀκμή - ἀκόμη. Στὸ περιοδ. *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 11, 1949, σσ. 154-169. Ὁ συγγραφεὺς ἔχει συγκεντρώσει στὸ ἄρθρο αὐτὸ 122 παραδείγματα ἀναπτύξεως διαφορετικοῦ φωνήεντος (κυρίως ι καὶ ου) μέσα σὲ συμφωνικὰ συμπλέγματα καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ γιὰτί δὲν εἶναι πάντα τὸ ἴδιον φωνῆεν στὸ ρόλο αὐτό. Ἀπὸ σχετικὴ ἀδημοσίευτη ἀκόμη ἐργασία μου ἔχω φθάσει στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ συνοδίτης φθόγγος διαφέρει κατὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα. Ἐτσι π.χ. στὴν Κρήτη ὁ τύπος *πετουμέζι* εἶναι τοῦ νομοῦ Χανίων, ἐνῶ ἀκοῦμε *πετιμέζι* στὸς ἄλλους τρεῖς νομοὺς τοῦ νησιοῦ. Ἀλλὰ γι' αὐτὰ θὰ γράψω ἄλλοτε.

τόσο παρατεταμένη τούρκικη κατοχή τοῦ νησιοῦ καὶ τῆ γειτνίασί του μὲ τὴν Τουρκία. Ἀντίθετα βρίσκουμε ἀρκετὲς ἰταλικὲς λέξεις, μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες δὲν τὶς ἔχουν ἄλλα νεοελληνικὰ ἰδιώματα. Βρῆκα π.χ. τὴ λέξι *σέμπρο* (= πάντοτε), ποὺ δὲν τὴν ξέρω ἀπὸ ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ἐντύπωσι προξενεῖ τὸ πλῆθος ἀπὸ λέξεις ποὺ τὶς βρίσκουμε καὶ στὴν Κρήτη ἀπαράλλακτες ἢ μὲ φωνητικὴ μόνον παραλλαγή, ἢ ὁποῖα ὀφείλεται στὸν «βορειοελλαδικὸ» φωνηεντισμὸ ποὺ ἐπικρατεῖ στὴ Λήμνο. Ὅσο γιὰ τὶς ἀρχαϊστικὲς λέξεις τοῦ ἰδιώματος ἔχομε τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Δ. Κρεκούκια στὸν 14ο τόμο τοῦ «Λεξικογραφικοῦ Δελτίου» (σσ. 5-19) μὲ τίτλο «Ἀρχαιοπινῆ στοιχεῖα στὸ ἀγροτοποιομενικὸ λεξιλόγιον τῆς Λήμνου»¹⁵.

Θὰ ἀναφέρω τελειώνοντας τέσσερις πολυσυνηθισμένες στὸ στόμα τῶν χωρικῶν τῆς Λήμνου λέξεις:

κιαχαγιαῖς. Μόνον στὸ νησί αὐτὸ σημαίνει τὸν χωρικό, τὸν ἀγρότη, τὸ γεωργὸ ἀπλῶς καὶ ὄχι τὸν πλούσιον κτηματία, ὅπως ἄλλοῦ.

χοιρόλιμους, *στιουκαμὸς* καὶ *γοῖ λοιμ'κὲς*. Εἶναι καὶ οἱ τρεῖς ὑβριστικὲς λέξεις ποὺ ἔχασαν ὅμως τὴν κυριολεξία τους (νόσος τοῦ λαιμοῦ τοῦ χοίρου — κάψιμο στὴ «στιά», δηλ. στὴ φωτιά — λοιμικὲς ἀρρώστειες) καὶ χρησιμοποιοῦνται σὰν ἀπλὲς περιφρονητικὲς λέξεις, σὰν σχετλιαστικὰ οἱ δύο πρῶτες, στὸ λόγον τῶν χωρικῶν. Π.χ.:

τί χοιρόλιμου κάμιν; (= τί διάολο κάνει;)

τί στιουκαμὸ κ'λιάκουσι; (= τί διάολο γέννησε;). Στὸ ρ. *κ'λιάκουσι* ἀναγνωρίζεται εὐκόλα ἢ λ. *κοιλιά*.

νὰ κὰν' κὶ δυὸ λοιμ'κὲς (= ν' ἀποκτήσῃ καὶ δυὸ παιδιὰ).

Οἱ φράσεις αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ δική μου καταγραφή στὴ Λήμνο τὸ 1964.

ΝΙΚ. Γ. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

15. Εἶναι τὸ κείμενον τῆς ὁμιλίας του στὸ Δ' Συμπόσιον τοῦ Λιγαίου (Λήμνος 1979).

RÉSUMÉ

Nicolas G. Contossopoulos, *Faits linguistiques lemniotes*.

Le parler de Lemnos n'a pas fait l'objet d'une étude exhaustive jusqu'à présent. Dans cette communication sont présentés ses traits principaux et l'accent est mis sur le développement d'une voyelle centrale du type [u] dans les combinaisons consonantiques contenant un [r] ou, plus rarement, un [l] ou un [n].